Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 2 No. 2 (2026) · “Milliy statistika tizimida yangi bosqich: barqaror rivojlanish maqsadlari, xalqar... DOI: 10.5281/zenodo.24319848

“MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR”

KRIPTOVALYUTA NARXIGA TA’SIR QILUVCHI OMILLAR

ARAZDURDIYEV MEYLIS

Annotatsiya

Ushbu bitiruv malakaviy ishi kriptovalyuta narxlarining o‘zgaruvchanligiga ta’sir etuvchi asosiy omillarni har tomonlama tahlil qilishga bag‘ishlangan. Ishda makroiqtisodiy sharoitlar, kriptovalyutaga xos texnologik va bozor omillari, tartibga solish mexanizmlari hamda bozor sentimenti kabi turli xil omillarning narx dinamikasiga ta’siri o‘rganiladi. ARCH va GARCH modellari kabi metodologik yondashuvlar asosida olib borilgan tadqiqotlar natijalari sintez qilinib, inflyatsiya, foiz stavkalari, konchilik xarajatlari va texnologik yangiliklar narx volatilligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi ta’kidlanadi. Ish investorlar uchun samarali risk menejmenti strategiyalarini ishlab chiqish va barqaror investitsiya muhitini yaratish uchun tartibga soluvchi organlar uchun muhim tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: Kriptovalyuta, narx volatilligi, makroiqtisodiy omillar, texnologik rivojlanish, bozor sentimenti, tartibga solish, risk menejmenti, Bitcoin, Ethereum

Kirish

So‘nggi o‘n yillikda kriptovalyutalar global moliyaviy landshaftning ajralmas qismiga aylandi, ular an’anaviy moliyaviy tizimlarga muqobil bo‘lib, innovatsion texnologik yechimlarni taklif etmoqda. Biroq, ularning yuqori darajadagi narx volatilligi investorlar, siyosatchilar va tadqiqotchilar uchun jiddiy muammo bo‘lib qolmoqda [1]. Kriptovalyuta narxlarining keskin o‘zgarishlari investitsiya xatarlarini oshiradi va bozor barqarorligiga oid savollarni keltirib chiqaradi. Ushbu murakkab dinamikani tushunish, samarali investitsiya strategiyalarini ishlab chiqish va tegishli tartibga solish choralarini ko‘rish uchun fundamental ahamiyatga ega.

Ushbu bitiruv malakaviy ishining asosiy maqsadi kriptovalyuta narxlariga ta’sir etuvchi omillarni tizimli ravishda tahlil qilish va sintez qilishdan iborat. Bu tahlil mavjud ilmiy adabiyotlar, xususan, Bitcoin va Ethereum kabi yetakchi kriptovalyutalar bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar asosida amalga oshiriladi.

Asosiy qism

Kriptovalyuta narxlariga ta’sir etuvchi omillarni tushunish murakkab va ko‘p qirrali vazifa bo‘lib, u iqtisodiyot, texnologiya, psixologiya va siyosatshunoslik kabi turli fan sohalarini qamrab oladi. Ushbu bo‘limda ushbu omillar nazariy asoslar, tahlil, sintez va dalillar integratsiyasi orqali chuqur ko‘rib chiqiladi.

An’anaviy moliyaviy bozorlarda narxlar samarali bozor gipotezasi (Efficient Market Hypothesis – EMH) doirasida tushuntiriladi, unga ko‘ra barcha mavjud ma’lumotlar aktiv narxlariga tezda singib ketadi. Biroq, kriptovalyuta bozorlari EMH ning kuchli shakliga to‘liq mos kelmasligi mumkin, chunki ular yuqori

Published: 05.06.2026
Cite this article: Arazdurdiyev Meylis (2026). Kriptovalyuta narxiga ta’sir qiluvchi omillar. Emro Science and Education, 2(2). https://doi.org/10.5281/zenodo.24319848
© 2026 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

darajadagi spekulyatsiya, ma’lumot assimetriyasi va irratsional xatti-harakatlarga moyil [1]. Bu esa xulq-atvor moliyasi (Behavioral Finance) nazariyalarining ahamiyatini oshiradi, ular investorlarning psixologik omillar, masalan, qo‘rquv va ochko‘zlik (Fear, Uncertainty, Doubt – FUD va Fear of Missing Out – FOMO) ta’sirida qaror qabul qilishini o‘rganadi.

Kriptovalyutalar o‘zining markazlashmagan tabiati, blokcheyn texnologiyasi asosida ishlashi va cheklangan emissiyasi bilan an’anaviy aktivlardan farq qiladi. Bu xususiyatlar ularning narx dinamikasiga o‘ziga xos ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, Bitcoinning cheklangan taklifi (21 million) uni "raqamli oltin" sifatida qabul qilinishiga olib keladi, bu esa inflyatsiyadan himoya vositasi sifatida talabni oshirishi mumkin.

Makroiqtisodiy sharoitlar kriptovalyuta narxlariga bilvosita, ammo sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. [1] manbasida ta’kidlanganidek, inflyatsiya va foiz stavkalari kriptovalyuta volatilligiga ta’sir etuvchi muhim omillardir.

Inflyatsiya: Yuqori inflyatsiya sharoitida an’anaviy fiat valyutalarining xarid qobiliyati pasayadi. Bu esa investorlarni o‘z mablag‘larini inflyatsiyadan himoya qiluvchi aktivlarga, jumladan, Bitcoin kabi cheklangan taklifga ega kriptovalyutalarga yo‘naltirishga undashi mumkin. Natijada, inflyatsiya kriptovalyutalarga bo‘lgan talabni oshirib, ularning narxini ko‘tarishi mumkin.

Foiz stavkalari: Markaziy banklar tomonidan belgilangan foiz stavkalari an’anaviy investitsiya vositalarining (obligatsiyalar, depozitlar) jozibadorligiga ta’sir qiladi. Foiz stavkalari oshganda, investorlar xatarsizroq an’anaviy aktivlarga o‘tishni afzal ko‘rishlari mumkin, bu esa kriptovalyuta bozoridan kapital chiqib ketishiga va narxlarning pasayishiga olib kelishi mumkin. Aksincha, past foiz stavkalari yuqori riskli, ammo yuqori daromadli aktivlarga, jumladan, kriptovalyutalarga bo‘lgan qiziqishni oshiradi.

Global iqtisodiy barqarorlik va geosiyosiy voqealar: Iqtisodiy inqirozlar, siyosiy beqarorlik yoki urushlar kabi global voqealar investorlarni xavfsiz boshpana aktivlarini izlashga undaydi. Ba’zi investorlar kriptovalyutalarni, ayniqsa Bitcoinni, an’anaviy moliyaviy tizimlardan mustaqil bo‘lganligi sababli, bunday boshpana sifatida ko‘rishadi.

Kriptovalyutalarning o‘ziga xos texnologik va bozor mexanizmlari ularning narx dinamikasida markaziy rol o‘ynaydi.

Texnologik rivojlanish va innovatsiyalar: [1] tadqiqotida ta’kidlanganidek, konchilik xarajatlari va texnologik rivojlanish kriptovalyuta narxlariga ta’sir etuvchi muhim omillardir.

Konchilik xarajatlari: Kriptovalyutalarni qazib olish (mining) uchun sarflanadigan energiya va uskunalar xarajatlari, ayniqsa Bitcoin kabi Proof-of-Work (ish isboti) mexanizmiga asoslangan valyutalar uchun, ularning ichki qiymatining bir qismini tashkil etadi. Konchilik xarajatlarining oshishi yangi

tokenlar taklifini kamaytirishi yoki mavjud tokenlarning qiymatini oshirishi mumkin.

Blokcheyn yangilanishlari va texnologik innovatsiyalar: Ethereum 2.0 (hozirgi "The Merge") ga o‘tish kabi muhim texnologik yangilanishlar tarmoq samaradorligini, xavfsizligini va miqyosliligini oshirishi mumkin. Bunday yangiliklar investorlarning ishonchini mustahkamlab, talabni oshiradi va narxlarning ko‘tarilishiga olib keladi. Yangi blokcheyn loyihalari, DeFi (markazlashmagan moliya) va NFT (o‘zgarmas tokenlar) kabi innovatsiyalar ham butun bozorga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Tarmoq faolligi va qabul qilinishi: Tarmoqdagi faol foydalanuvchilar soni, tranzaksiya hajmi va institutsional qabul qilinish darajasi kriptovalyutaning haqiqiy foydalilik va qiymatini aks ettiradi. Ko‘proq foydalanuvchilar va kompaniyalar kriptovalyutalarni qabul qilar ekan, ularga bo‘lgan talab ortib, narxlar ko‘tariladi.

Xulosa

Ushbu bitiruv malakaviy ishida kriptovalyuta narxlariga ta’sir etuvchi omillar kompleks ravishda tahlil qilindi va sintez qilindi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, kriptovalyuta narxlari dinamikasi bir qator o‘zaro bog‘liq omillar, jumladan, makroiqtisodiy sharoitlar, kriptovalyutaga xos texnologik va bozor mexanizmlari, bozor sentimenti va tartibga solish siyosatlari ta’sirida shakllanadi.

Makroiqtisodiy omillar: Inflyatsiya va foiz stavkalari kriptovalyuta narxlarining volatilligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Yuqori inflyatsiya kriptovalyutalarga talabni oshirishi mumkin bo‘lsa, yuqori foiz stavkalari an’anaviy aktivlarga investitsiyalarni jalb qilishi mumkin [1].

Kriptovalyutaga xos omillar: Konchilik xarajatlari, blokcheyn texnologiyasidagi yangilanishlar, tarmoq faolligi va taklif-talab dinamikasi (masalan, halving hodisalari) narx shakllanishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi [1]. Ethereumning Bitcoinga nisbatan yuqori volatilligi uning tezkor texnologik rivojlanishi va kengroq ekotizimi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Bozor sentimenti: Investorlarning hissiy qarorlari, OAV yangiliklari va ijtimoiy tarmoqlardagi muhokamalar narxlarning keskin o‘zgarishiga olib keladigan kuchli omil hisoblanadi [1].

Tartibga solish: Hukumatlarning tartibga solish siyosati investorlarning ishonchiga va bozor barqarorligiga bevosita ta’sir qiladi. Barqaror investitsiya muhiti uchun qo‘llab-quvvatlovchi va aniq tartibga solish zarur [1].

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Luther, William J. (Ed.). Blokcheyn va Kriptovalyutalar Iqtisodiyoti. New York: Routledge, 2020.

[2] Ammous, Saifedean. Bitcoin standarti: Markaziy bank tizimiga markazlashmagan muqobil. Hoboken: John Wiley & Sons, 2018.

[3] Baur, Dirk G., Thomas Dimpfl, and Kristian Kuck. "Bitcoin narxini qanday omillar boshqaradi? To'lqin asosidagi tahlilga asoslangan dalillar." Empirik Moliya Jurnali, vol. 49, 2018, pp. 1-18.
[4] Corbet, Stephen, Brian Lucey, and Larisa Yarovaya. "Kriptovalyuta narxlarini belgilovchi omillar: Bitcoin, Ethereum va Ripple misolida tadqiqot." Energiya Iqtisodiyoti, vol. 76, 2018, pp. 351-363.
[5] Corbet, Stephen, Andrew Meegan, Brian Lucey, Stephen Vigne, and Larisa Yarovaya. "Kriptovalyuta bozorlarida yangiliklar va ijtimoiy medianing roli." Xulq-atvor moliyasi jurnali, vol. 20, no. 4, 2019, pp. 367-378.

IQTISODIY
STATISTIKA KAFEDRASI
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti